

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.19>
УДК 347.6

МЕХАНІЗМ СІМЕЙНОГО ПРАВА ДЛЯ ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ОЧІКУВАНЬ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Поліщук М. Г.,

*к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Поліщук М. Г. Механізм сімейного права для захисту законних очікувань членів сім'ї.

У статті розглядається поняття «законних очікувань» та пояснюються елементи сімейно-правового механізму захисту законних очікувань членів сім'ї. Проаналізовано національну юридичну літературу щодо використання терміна «законні очікування» та встановлено різні переклади та розуміння. Виправдано, що доцільніше використовувати термін «законні очікування», оскільки законні очікування можуть тлумачитися обмежено і лише в тій мірі, яка передбачена законом. Гарантію законних очікувань пропонується розглядати як принцип, який є частиною верховенства права і який в принципі стосується принципів правової визначеності, рівності, справедливості та добросовісності.

На наш погляд, гарантія законних очікувань є принципом, який є частиною верховенства права і, в принципі, пов'язаний з принципами правової визначеності, рівності, справедливості та добросовісності.

ЄСПЛ неодноразово тлумачив поняття «законних очікувань». Відповідно до пунктів 21 та 24 судового рішення у справі Федоренко проти України правом власності може бути «існуюче майно» або кошти, включаючи вимоги, щодо яких позивач може обґрунтувати їх принаймні «розумними очікуваннями» можливості ефективного право власності на право [7].

Досліджено розуміння правомірних очікувань у практиці ЄСПЛ та застосування цього поняття судами України. Виявлено систему норм у Сімейному кодексі України, що спрямовані на охорону правомірних очікувань щодо здійснення особистих немайнових та майнових прав членами сім'ї та іншими учасниками сімейних відносин. Встановлено, що правомірні очікування не є правом, і не є інтересом. Інтерес мотивує до виникнення права та правомірних очікувань, а правомірні очікування передують виникненню праву та можуть виникати у ході здійснення права як очікування певного правомірного результату. Сімейно-правовий механізм охорони правомірних очікувань учасників сімейних відносин включає як інституційні, так і правові елементи. Аналіз норм СК України показав наявність достатніх інструментів для охорони та захисту більшості правомірних очікувань учасників сімейних відносин. При цьому, можливий пріоритет правомірних очікувань одних учасників сімейних відносин (наприклад, дитини), над правомірними очікуваннями інших учасників таких відносин (наприклад, батьків дитини).

Ключові слова: правомірні очікування, сім'я, учасники сімейних відносин, ЄСПЛ

Polishchuk M. Family law mechanism for protection of legal expectations of family members.

The article considers the concept of «legitimate expectations» and explains the elements of the family law mechanism for protecting the legitimate expectations of family members. The national legal literature on the use of the term «legitimate expectations» is analyzed and various translations and understandings are established. It is justified that it is more appropriate to use the term «legitimate expectations», as legitimate expectations can be interpreted to a limited extent and only to the extent provided by law. It is proposed to consider the guarantee of legitimate expectations as a principle which is part of the rule of law and which, in principle, relates to the principles of legal certainty, equality, fairness and good faith..

In our opinion, a guarantee of legitimate expectations is a principle that is part of the rule of law and, in principle, is connected with the principles of legal definition, equality, justice and fairness.

The EU has repeatedly interpreted the concept of «legitimate expectations.» In accordance with paragraphs 21 and 24 of a court decision in the case of Fedorenko against Ukraine, the right of ownership may be «existing property» or funds, including the requirements for which the plaintiff can justify them with at least «intelligent expectations» of the possibility of an effective right to right [7].

The understanding of legitimate expectations in the practice of the ECHR and the application of this concept of courts of Ukraine is investigated. The system of norms in the Family Code of Ukraine, aimed at protecting lawful

expectations for the implementation of personal non-property and property rights by family members and other participants in family relations are revealed. It is established that legitimate expectations are not right, and is not interest. Interest is motivated to the emergence of law and lawful expectations, and legitimate expectations will precede the origin of the right and may arise in the course of the exercise of law as expecting a certain legitimate result. Family-legal mechanism for the protection of legitimate expectations of participants in family relations includes both institutional and legal elements. An analysis of the norms of the SC of Ukraine showed sufficient tools to protect and protect most lawful expectations of participants in family relations. At the same time, the priority of the lawful expectations of one participants in family relations (for example, a child), on the rightful expectations of other participants in such relations (for example, parents of the child)

Key words: legitimate expectations, family, participants in family relations, ECtHR.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція визначає процеси гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС, і сімейне законодавство не залишається осторонь. Двадцять років тому, коли вітчизняні та європейські вчені критикували можливість уніфікації сімейного законодавства з різних причин, включаючи значні релігійні та культурні національні відмінності, сьогодні ми бачимо успішну роботу Європейської комісії з сімейного права, яка розробляє підходи та принципи для гармонізації європейських сімейне право. В контексті модернізації приватного законодавства в Україні важливо враховувати європейське законодавство, а також практику ЄСПЛ. Доречно розпочати з термінології, оскільки без єдиних термінів важко говорити про гармонізацію національного законодавства з європейським. Одним із таких термінів є «законні очікування», які викликають дедалі більший інтерес як для вчених, так і для практиків, що вимагає аналізу та захисту законних очікувань членів сім'ї.

Для англійського законодавства введено термін «законні очікування» [2]. Він поступово закріплюється у практиці Європейського суду з прав людини і використовується як для захисту прав власності [7], так і особистих немайнових прав (наприклад, приватного життя [1]).

О. О. Харитонов вважає, що доцільніше використовувати термін «законні очікування», оскільки термін «законний» може створювати враження здатності відхилитися від верховенства права [9, с. 44]. На наш погляд, також доцільніше використовувати термін «законні очікування», оскільки законні очікування можуть тлумачитися та обмежуватися тими, що випливають із закону. ЄСПЛ припускає, що «закон» у значенні «передбаченого законом» поширюється також на неписане законодавство (п. 47 рішення «The Sunday Times v. the United Kingdom»). Це означає, що конструкція, «встановлена законом», передбачає, що відносини можуть регулюватися не тільки законом, місцевими нормативними актами, а також судовими практиками та договорами, які повинні бути однаково якісними та чіткими, щоб передбачити наслідки своїх дій [5, с. 27-28].

Не тільки термінологія відрізняється, але й розуміння терміну «законні очікування». На думку О. А. Беляневича, законні очікування є елементом правової визначеності та верховенства права, що передбачає вимогу офіційної законності, і, крім того, законно пов'язані з розумністю, справедливістю та добросовістю [3, с.30]. Розглянемо законні очікування як концепцію, яка є важливою складовою принципу правової визначеності [4, с. 27]. І. В. Спасібо-Фатєєва зазначає, що законні очікування в широкому розумінні означають наступне: особа виходила з тієї, що регулюється чинним законодавством, але в результаті змін не може досягти правового результату, який мав би відбутися у розвитку існуючих правовідносин на той час, [8, с. 139].

На наш погляд, гарантія законних очікувань є принципом, який є частиною верховенства права і, в принципі, пов'язаний з принципами правової визначеності, рівності, справедливості та добросовістості.

ЄС неодноразово тлумачив поняття «законних очікувань». Відповідно до пунктів 21 та 24 судового рішення у справі Федоренко проти України правом власності може бути «існуюче майно» або кошти, включаючи вимоги, щодо яких позивач може обґрунтувати їх принаймні «розумними очікуваннями» можливості ефективного право власності на право [7].

Легітимні очікування часто порівнюють із законом та інтересами. О. О. Харитонов, зазначає, що «обґрунтовані очікування» (можливість отримати те, що не було реалізовано) та «інтерес» (бажання щось отримати) були на різних рівнях [9, с. 45]. Порівнюючи терміни «право», «очікування» та «інтерес», І. В. Спасібо-Фатєєва зазначає, що відсотки - це не набуте право, а стимул для його отримання. Вчений припускає, що право на очікування слід розуміти як «ембріональний закон», який почав формуватися в правовідносинах і який існував до появи прогресивних прав власності [8, с. 141]. Безумовно, законні очікування можна вважати окремим об'єктом і можуть базуватися на власності, якщо в кінцевому підсумку очікується придбання речі або право власності на річ. Одночасно із судовою практикою ЄСПЛ захист законних очікувань особи

можливий, якщо це випливає із законних причин, а його поведінка є добросовісною, а законні очікування можливі як у випадку майна, так і фізичних осіб. право власності. Очікування, інтереси та права є суб'єктивними та законними.

Це може породити законні сподівання з боку учасників різних правовідносин, включаючи сімейні відносини. Важливо також пояснити елементи сімейно-правового механізму захисту законних очікувань. Поняття «захист» ширше за поняття «захист», і, отже, сімейно-правовий механізм захисту законних очікувань включає як інституційні, так і юридичні елементи.

Сімейний закон України містить систему стандартів, спрямованих на захист законних сподівань. Зокрема, охороні підлягають: законні очікування щодо здійснення особистих немайнових прав членами сім'ї та іншими учасниками сімейних відносин. Наприклад, у СК України існують стандарти, спрямовані на формування правової визначеності та створення умов для реалізації законних очікувань наречених щодо реєстрації шлюбу, а саме: встановлення обов'язку Державного органу РАГС інформувати наречених про свої права та обов'язки, як перешкоди для реєстрації шлюбу майбутнім подружжям та батькам (стаття 29); зобов'язання не повідомляти одне одного про стан свого здоров'я (стаття 30); встановлення умов для реєстрації шлюбу, а також строку для відстрочення реєстрації шлюбу керівником органу державної реєстрації актів цивільного стану виступає перешкодою (ст. 33); визначення місця реєстрації шлюбу (стаття 34); гарантування права на оскарження рішення про відкладення реєстрації шлюбу в суді (стаття 3 (3)). Одружені чоловік та жінка можуть мати законні сподівання на те, що вони реалізують своє право на батьківство та материнство. У цьому випадку СК України передбачає можливість захисту цих очікувань, зокрема ст. 49 та ст. 50 передбачає, що небажання або неможливість мати дитину можуть бути підставою для розлучення. Дитина справедливо очікує належного батьківського піклування, а у разі невиконання або неправильного виконання батьківських обов'язків існує засіб у вигляді позбавлення батьківських прав.

Учасники сімейних відносин можуть мати законні очікування щодо власності або майнових прав, наприклад, при здійсненні права спільної сумісної власності, а також щодо отримання аліментів. Страховий кодекс України містить декілька стандартів, спрямованих на захист правочинних сподівань подружжя як співвласника майна, зокрема: забезпечення презумпції спільної співвласності (стаття 60); складання переліку об'єктів права спільної спільної власності (п. 61); надання можливості набуття права спільної власності на майно, що належить подружжю (стаття 62); встановлення рівності між чоловіками та жінками при здійсненні ними своїх повноважень щодо належного їм майна на основі закону про спільну власність (стаття 63); встановлення обов'язку діяти проти власності, здійснювати її за згодою другого з подружжя (ст. 65) та інших. Крім того, основна увага на захисті законних сподівань подружжя щодо спільної власності дотримується в правилах про поділ спільного майна.

Діти справедливо очікують, що батьки належним чином розпоряджаються своїм майном. СК України містить систему стандартів, що сприяють захисту цих очікувань, зокрема, статті 177 та 178 передбачають: право батьків управляти майном дитини без спеціальних повноважень; обов'язок батьків дбати про збереження та використання майна дитини в його інтересах; заборона батькам неповнолітнього здійснювати низку правочинів, що стосуються майнових прав дитини, без згоди органу опіки та піклування; право батьків використовувати дохід, отриманий від використання майна неповнолітнього, для виховання та утримання інших дітей та для нагальних потреб сім'ї; обов'язок батьків передати своє майно та доходи дитині наприкінці адміністрації; можливість притягнення батьків до відповідальності за неправильне здійснення ними відповідальності за управління майном дитини.

Є й інші приклади сімейно-правових норм, спрямованих на захист законних очікувань членів сім'ї щодо власності та майнових прав, включаючи забезпечення належного утримання. У той же час необхідно звернутися до аналізу судової практики, зокрема до питання, чи застосовують суди принцип законних очікувань при оцінці суперечок щодо сімейного права.

Таким чином, у судовій практиці використовуються різні терміни - «законні очікування», «право на очікування» та «очікування» та різний їх зміст - як правовий статус, право власності, яке є невід'ємною частиною власності як суб'єкта цивільних прав, і навіть як очікуваний результат.

Висновки. Гарантія законних очікувань може розглядатися як невід'ємний принцип верховенства права, який в принципі пов'язаний з принципами правової визначеності, рівності, справедливості та добросовісності. Легітимні очікування - це не право і не інтерес. Інтерес мотивує появу права та законних сподівань, а законні сподівання передують появі права і можуть виникнути під час здійснення права як очікування певного законного результату.

Сімейно-правовий механізм захисту законних очікувань учасників сімейних відносин містить як інституційні, так і юридичні елементи. Аналіз стандартів Українського страхового кодексу показав наявність

достатніх інструментів для захисту та захисту більшості законних очікувань учасників сімейних відносин. У той же час законні очікування деяких учасників сімейних відносин (наприклад, дитини) можуть мати перевагу над законними очікуваннями інших учасників таких відносин (наприклад, батьків дитини).

Список використаних джерел:

1. Case of Von Hannover v. Germany (No.2) (Applications nos. 40660/08 and 60641/08). URL: <https://ihrec.ie/download/pdf/vonhannoversummary.pdf> (дата звернення: 30 листопада 2020).
2. Robert E. Riggs. Legitimate Expectation and Procedural Fairness in English Law. *The American Journal of Comparative Law*. 1988. Volume 36. Issue 3. P. 395–436.
3. Беляневич О.А. Автономне поняття «очікування» в практиці ЄСПЛ: питання застосування в світлі національної правової традиції. *Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Спесибо-Фатєєвої*. Харків : ЕКУС, 2020. С. 8 – 20.
4. Богачова Л.Л. Законні (правомірні) очікування як елемент принципу правової визначеності у європейському і національному праві. *Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Спесибо-Фатєєвої*. Харків : ЕКУС, 2020. С. 21 – 32.
5. Менджул М.В. Охорона правомірних очікувань учасників сімейних відносин / *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р.* Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 27 – 30.
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Зеленчук і Цицюра проти України» (Заяви № 846/16 та № 1075/16) від 22.05.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text (дата звернення: 30 листопада 2020).
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Федоренко проти України» від 01.06.2006, заява № 25921/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_041#Text (дата звернення: 10 грудня 2020)
8. Спесибо-Фатєєва І. В. Загальний огляд розуміння поняття права очікування та його значення для захисту майнових прав осіб. *Правомірні очікування : збірник ст. / за ред. І. В. Спесибо-Фатєєвої*. Харків : ЕКУС, 2020. С. 137–146.
9. Харитонов Є.О. Правомірні очікування та інтерес. / *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р.* Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 43 – 46.